

Institut Européen des Jardins & Paysages

Inventarisatie van parken en tuinen van België - Vlaanderen

Inventaris Vlaams-Brabant

Park van het Kasteel Groenenberg

Auteur(s) : Onroerend Erfgoed | Flanders Heritage Agency
www.onroenderfgoed.be <https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Inventarisatie van parken en tuinen van België - Vlaanderen
Inventaris Vlaams-Brabant
Park van het Kasteel Groenenberg

Titel: Park van het Kasteel Groenenberg

Provincie: Vlaams-Brabant

Gemeente: Sint-Pieters-Leeuw

Deelgemeente: Vlezenbeek

Galoppin, Emile Edmond Ontwerper

Bron: Schepping: 2014-12-10

Bijwerken: 2017-05-30

URI: <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/134777>

Coördinaten: Breedte: 4.20566997317

Lengte: 50.8042150971

Primaire tekst

Park van 45 hectare met vijver, omstreeks 1900 aangelegd rondom een eclectisch kasteel in late landschappelijke stijl, gedeeltelijk naar ontwerp van Emile Galoppin; gedurende 35 jaar onbewoond en verlaten; gerestaureerd in 1981-1990 en voor het publiek opengesteld; merkwaardige jonge aanplantingen (belangrijke dendrologische collectie).

Omstreeks 1890 bouwde de Brusselse notaris Charles Claes een buitenverblijf – een 'kasteel' volgens het kadaster – in het Zavelbos, op de grens van Vlezenbeek en Sint-Martens-Lennik. Ongeveer 100 meter westwaarts liet hij een dienstgebouw optrekken. Dit vormde de kern van een grondbezit dat, weiden en akkers inbegrepen, bij zijn dood in 1924 zowat 233 hectare besloeg. Rond 1900 werd dit eerste gebouw aanzienlijk vergroot en omgebouwd tot het huidige eclectische kasteel met neotraditionele inslag: baksteen met arduinen speklagen en hoekkettingen, een ronde en een vierkante hoektoren met boogfrieskroonlijsten, de vierkante toren met hoekberen, twee trapgevels, steile leien daken met dakvensters, de ramen in de trapgevel aan de noordzijde met kruiskozijsen. Het bijgebouwtje uit 1890 werd uitgebouwd tot een volwaardige aanhorigheid met paardenstal, koetshuis en personeelwoning – ietwat monumentaal ogend dankzij een torenachtig volume met lantaarn en boogfries. De onopgesmukte bos- of jachtwachterswoning aan de noordrand van het park (op grondgebied Sint-Martens-Lennik) werd door het kadaster pas in 1903 geregistreerd. Het cottage-achtige paviljoen met een bovenbouw van pseudo-vakwerk en een wolfsdak ten oosten van het kasteel, werd kadastraal nooit geregistreerd maar dateert vermoedelijk van rond de Eerste Wereldoorlog.

De niet gedateerde plannen voor de aanleg van een landschappelijk park van circa 20 hectare werden hoogstwaarschijnlijk ook rond 1900 opgemaakt. Zij zijn ondertekend door Emile-Edmond Galoppin (1851-1919), die onder meer de Ambiorixsquare te Elsene ontwierp en, als hoofd van de gemeentelijke beplantingsdienst van Schaarbeek, het Josaphatpark aldaar (niet te verwarren met de tuin- en landschapsarchitect Jean Joseph Antoine Galoppin, 1864-1941, ontwerper van het domein Leenberg te Lubbeek en het Hof van Kerkom te Boutersem). Het ontwerp van Galoppin heeft uitsluitend betrekking op het oostelijk gedeelte van het huidige park. De westelijke vijftien hectare, oorspronkelijk bos, vallen buiten dit ontwerp, maar werden ongetwijfeld ook 'gelandschap', mogelijk volgens de inspiratie van de eigenaar, zonder formeel plan. Enkele tientallen meters voorbij het toegangshek wordt de bezoeker ter linker zijde vergast op een 400 meter diepe vista, die eindigt op een kleurige bosrand met oude bruine beuken (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea'), Noorse esdoorn (*Acer platanoides*), rode esdoorn (*Acer rubrum*), zilveresdoorn met ingesneden blad (*Acer saccharinum* 'Laciniatum'), grauwe abeel (*Populus canescens*) en witte paardekastanje (*Aesculus hippocastanum*).

Inventarisatie van parken en tuinen van België - Vlaanderen
Inventaris Vlaams-Brabant
Park van het Kasteel Groenberg

In het brongebied van de Laarbeek aan de noordrand van het domein voorzag Galoppin in een langwerpige, lichtjes gebogen vijver, die in het verlengde ligt van de langste zichtlijn binnen het park, maar – zoals het ontwerp aantoont – deze zichtlijn vertrekt niet vanuit het kasteel. Op een ontwerpschets wordt het noordelijke uiteinde van de vijver als een halfronde structuur uitgetekend, een soort van exedra of amfitheatertje, dat de voormelde vista afsluit; op het definitieve ontwerp wordt de noordelijke oever met naaldhout afgeboord. Het gaat om een 'extravert' ontwerp: het omgevende landschap wordt betrokken in de parkaanleg via vijf zichtassen – drie vanuit het kasteel, twee vanuit de oostelijke rand. De beplanting vertoont een grote afwisseling in vorm (treurbomen, bollen, zuilen, piramiden), textuur (loofbomen versus naaldhout) en kleur (bruine beuken en zilverlinden). De grotere massieven, die de ruggengraat van het decor vormen, zijn relictten van de vroegere bebossing. Dit verklaart de aanwezigheid van enkele uitzonderlijk dikke bomen zoals een Amerikaanse eik (*Quercus rubra*) met 480 centimeter stamomtrek (gemeten op 150 cm hoogte) in het oostelijk gedeelte van het park.

De moestuin (circa 30 are) is klein in vergelijking met de uitgestrektheid van het domein en sluit niet onmiddellijk aan bij het paardenstal-koetshuiscomplex, maar wordt ervan gescheiden door een groenmassief. Het wegenpatroon bestaat uit een netwerk van grote lussen, die alle interessante uitkijkpunten van het park aandoen. Zowel voor als achter het kasteel worden ovale bloemperken getekend. Van het perk ten zuiden van het kasteel bestaat een detailontwerp met een motief dat sterk herinnert aan Second Empire stucplafonds, in 1900 al 'démodé'. Van de samenstellende planten in deze parterre zijn alleen twee Phoenix-palmen duidelijk herkenbaar.

Het ontwerp van Galoppin is representatief voor de 19de-eeuwse landschappelijke stijl in zijn laatste, verstarde fase: brede grindpaden die weidse lussen beschrijven, scherp afgelijnde gazons in ovalen of ellipsen – het kader bij uitstek voor de eclectische 'kastelen' die vanaf 1860 de sobere, neoclassicistische landhuizen vervangen. Programmatische, educatieve en speelse aspecten, die sterk aanwezig waren in de vroege landschappelijke tuinen (tot omstreeks 1850), speelden geen rol van betekenis meer. De hang tot 'Chinese' paviljoentjes en bruggen, het uitbundige gebruik van zeldzame uitheemse bomen, symbolisch geladen vormgevingen, grotjes, rotspartijen... had plaats geruimd voor een zogenaamd meer natuurlijke behandeling van tuinen en parken. Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog zal Louis Van der Swaelmen jr. heftig uitvaren tegen dit soort van ontwerpen, "het bij uitstek karakteristieke type van den leelijken vermicellistijl", "*den faillieten boedel van den Romantischen Tuin*".

De vijver zou volgens het plan Galoppin minstens driemaal groter geweest zijn. Op de stafkaart van 1924 worden vermoedelijk de contouren van de oorspronkelijke uitgraving aangegeven, maar toen was het hoogst gelegen zuidelijke gedeelte blijkbaar al verland. Dit gedeelte, op het terrein herkenbaar door een uitbundige moerasvegetatie met reuzenpaardenstaart (*Equisetum telmateia*), wordt door een recent aangelegde wandelweg van de vijver gescheiden. De corridor tussen de vijver en de open ruimte rond het kasteel is op het plan Galoppin veel breder en minder strak afgelijnd. Vanuit het kasteel zou men bovendien nauwelijks een glimp van de vijver opvangen en misschien was dit niet naar de zin van de bouwheer, die recht op de vijver wilde uitkijken. Het huidige doorsteekje, nauwelijks 20 meter breed, vormt een directe verbinding tussen kasteel en vijver. Op een foto die vermoedelijk niet lang na de aanleg werd genomen, wordt een situatie weergegeven die weinig verschilt van de huidige: eveneens een smalle doorsteek tussen een lage vegetatie, mogelijk opschietend hakhout, relict van het vroegere bos.

De door Galoppin voorziene doorkijken naar het omgevende landschap zijn verdwenen, waarschijnlijk ten gevolge van spontane opslag van struiken en bomen. Van de talrijke coniferen op het plan Galoppin is niets overgebleven, uitgezonderd vijf Corsicaanse dennen (*Pinus nigra* subspecies *laricio*) aan de oostrand van het park, enkele schijnpressen (*Chamaecyparis* sp.) en taxussen (*Taxus baccata*), een mooi goudbonte Ierse taxus (*Taxus baccata* 'Fastigiata Aureomarginata') en de twee mammoetbomen (*Sequoiadendron giganteum*) aan de rand van de open ruimte ten noordwesten van het kasteel. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het kasteel bezet door de Duitsers, die tegen het terras aan de noordzijde een ondergrondse bunker bouwden, waardoor de mooie ruimte ten noordwesten van het kasteel – oorspronkelijk licht concaaf – een onnatuurlijk bultig uitzicht kreeg en de visuele band tussen kasteel en park aan die zijde werd verstoord. Britse en Amerikaanse soldaten zorgden 'en passant' voor zoveel schade en de afhandeling van het oorlogsschadedossier sleepte zolang aan, dat het landgoed niet meer door de eigenaars bewoond werd. In 1981 werd het landgoed aangekocht door de Vlaamse overheid. De gebouwen verkeerden in een verregaande staat van verval, het park was verwilderd en sommige gedeelten waren zelfs in landbouwgrond omgezet.

Inventarisatie van parken en tuinen van België - Vlaanderen
Inventaris Vlaams-Brabant
Park van het Kasteel Groenenberg

De afdeling Bos en Groen renoveerde het kasteel en de bijgebouwen, herstelde het park op basis van het plan Galoppin en zorgde ook voor een aanzienlijke botanische verrijking, door onder meer de aanplanting langs de bosranden van uitgebreide collecties hortensia's (*Hydrangea* sp.), rododendrons en ('Harde Gentse') azalea's (*Rhododendron* sp.), botanische rozen (*Rosa* sp.), toverhazelaars (*Hamamelis* sp.), pioenen (*Paeonia* sp.)... In de open vlakte ten oosten van het kasteel werd een unieke collectie cultivars aangeplant, vooral van beuk (*Fagus sylvatica*) en zomerlinde (*Tilia platyphyllos*), waardoor Groenenberg zou uitgroeien tot een van voornaamste arboreta van België. Op 17 juli 1990 werd het domein officieel opengesteld voor het publiek.

Merkwaardige bomen (Opname 8 juli 2003, het cijfer in vet geeft de stamomtrek gemeten op 150 cm hoogte)

- 1. zwarte walnoot (*Juglans nigra*) **267**
- 4. gewone plataan (*Platanus x hispanica*) **371**
- 7. bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') **411**
- 16. bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') **491**
- 21. zomerlinde met ingesneden blad (*Tilia platyphyllos* 'Laciniata') **206**
- 26. witte paardekastanje (*Aesculus hippocastanum*) **392**
- 33. bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') **410**
- 36. zilversdoorn met ingesneden blad (*Acer saccharinum* 'Laciniatum') **340**
- 39. rode esdoorn (*Acer rubrum*) **231**
- 49. bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') **429**
- 54. mammoetboom (*Sequoiadendron giganteum*) **470**
- 55. mammoetboom (*Sequoiadendron giganteum*) **615**
- 60. Noorse esdoorn met bruinrood blad (*Acer platanoides* 'Schwedleri') **259**
- 73. treurbeuk (*Fagus sylvatica* 'Pendula') **340** – beschadigd
- 82. Amerikaanse eik (*Quercus rubra*) **480**
- 99. zomereik (*Quercus robur*) **328**
- 101. ruwe iep met opgaande twijgen (*Ulmus glabra* 'Exoniensis') **201**

Auteur: Deneef, Roger

Auteur: Rombauts, Nele

Auteur: Wijnant, Jo

Datum: 2005

Titel Text: Park van kasteel Groenenberg

Grafische documenten

Inventarisatie van parken en tuinen van België - Vlaanderen
Inventaris Vlaams-Brabant
Park van het Kasteel Groenberg

De huidige vijver beslaat nauwelijks 1/3 van deze op het plan van Galoppin en wordt momenteel als natuurreservaat beheerd. (Deneef, Roger, 01-01-2003, ©Vlaamse Gemeenschap)

Sint-Pieters-Leeuw, Domein Groenberg (Vynckier, Geert, 14-04-2015, ©Vlaamse Gemeenschap)

Het Kasteel van Groenberg vanuit het zuidwesten. (Van Camp, Bart, 01-01-2001, ©Vlaamse Gemeenschap)

Inventarisatie van parken en tuinen van België - Vlaanderen
Inventaris Vlaams-Brabant
Park van het Kasteel Groenberg

Sint-Pieters-Leeuw, Kasteel Groenberg (Vynckier, Geert, 14-04-2015, ©Vlaamse Gemeenschap)

Sint-Pieters-Leeuw, Domein Groenberg, oprijlaan naar het kasteel (Vynckier, Geert, 14-04-2015, ©Vlaamse Gemeenschap)

Inventarisatie van parken en tuinen van België - Vlaanderen
Inventaris Vlaams-Brabant
Park van het Kasteel Groenberg

De vijver op het plan van Galoppin omvatte ook deze vegetatie met wilde hyacint, later op het jaar reuzenpaardenstaart. (Van Camp, Bart, 01-01-2001, ©Vlaamse Gemeenschap)

Sint-Pieters-Leeuw, Domein Groenberg (1) (Vynckier, Geert, 14-04-2015, ©Vlaamse Gemeenschap)

De dienstgebouwen van het kasteel Groenenberg. (Deneef, Roger, 01-01-2004, ©Vlaamse Gemeenschap)

De open ruimte ten noordwesten van het kasteel Groenenberg, twee mammoetbomen op de achtergrond (Deneef, Roger, 01-01-2003, ©Vlaamse Gemeenschap)

Bibliografie

Kadasterarchief Vlaams-Brabant, Oude kadastrale legger 212 Vlezenbeek, art. 1339 nr. 40.

Kadasterarchief Vlaams-Brabant, Mutatieschetsen Vlezenbeek, 1891/15 en 1901/7.

Gaasbeek-Groenenberg – De groene ziel van Vlaams-Brabant, folder, AMINAL-Bos & Groen, s.d.

DE JONGHE R., *Van landbouwers tot industriëlen en grootgrondbezitters*, in *Hallensia*, 1987 nr. 4, p. 18.

DE MAEGD C., *Bouwen door de eeuwen heen in Brussel (1C)*, Liège, P. Mardaga, 1994, p. 286, 418, 456.

VAN DER SWAELMEN L., *Twee voordrachten over moderne tuinkunst. Nieuwe vooruitzichten en toekomstige richting. IIde deel: De fouten van den tegenwoordigen openbare tuin*, in *Architectura*, 24, 1916, p. 16.

Relaties

<https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/113460>

<https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/135376>

<https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/121519>

<https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/40678>

Beknopte karakterisering

Datering: interbellum, vanaf 1975, vierde kwart 19de eeuw, vóór WO I

Typologie: arboreta, boswachterswoningen, koetshuizen, landhuizen, paardenstallen, parken, priëlen, tuin- en parkbeplantingen, vijvers